

Сойма Наталія Дмитрівна
аспірант кафедри соціології і соціальної роботи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород, Україна

ПСИХОЛОГІЧНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЯКІ МАЮТЬ ПОРУШЕННЯ В АДАПТАЦІЇ

В статті розглядаються деякі особливості соціально-педагогічної роботи з дітьми, які мають порушення в адаптації. Підкреслюється важливість психологічного консультування як складової професійної соціальної роботи. Запропоновано тлумачення термінів «адаптація», «дезадаптація», «психологічне консультування». Проаналізовано основні етапи консультування, а також вимоги, які ставляться до процесу консультування.

Ключові слова: адаптація, дезадаптовані діти, соціальна робота, консультування, етапи консультування.

Вступ. Актуальність досліджуваної проблеми зумовлена тим, що впродовж останніх десятиріч в Україні зростає кількість неповнолітніх, схильних до девіантної поведінки. Серед них значна частина відноситься до категорії «дезадаптованих» дітей.

Відзначимо, що термін «адаптація» запозичений з латинської мови і означає пристосування. Наприклад, це може бути пристосування організму, особистості до різних впливів чи умов життя, які постійно міняються [1, с.10]. Низька адаптивність або її відсутність характеризуються терміном «дезадаптація». Відсутність відповідної і своєчасної роботи з дезадаптованими дітьми зумовлює подальшу соціальну деформацію особистості, вчинення протиправних дій.

В соціально-педагогічній роботі з дезадаптованими дітьми важливе значення має професійне психологічне консультування як самих дітей, так і їх батьків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти проблеми дезадаптованих дітей вивчаються вітчизняними і зарубіжними вченими (Н.Максимова, Л.Олифіренко, М.Райт, Н.Ричкова, Т.Федорченка, Л.Шипіцина та ін.), які по-різному тлумачать поняття «дезадаптація». Зокрема, стан дезадаптації розглядається, по-перше, як відносно короткочасний ситуативний стан, який є результатом впливу нових, незвичних подразників середовища і який сигналізує про порушення рівноваги між психічною діяльністю і вимогами середовища, спонукає до переадаптації. В цьому розумінні дезадаптація – необхідна складова процесу адаптації. По-друге, дезадаптація може бути досить складним і тривалим психічним станом, викликаним функціонуванням психіки на межі її регулятивних можливостей, який виражається в неадекватній реакції і поведінці особистості. Проте всі вчені однакові в тому, що з дезадаптованими дітьми необхідно проводити серйозну профілактично-корекційну роботу, яка забезпечується у взаємодії психолога, соціального педагога, вчителів.

Метою статті є аналіз особливостей консультативної роботи з дезадаптованими дітьми як важливої складової соціально-педагогічної (діагностичної, корекційної, профілактичної) діяльності.

Виклад основного матеріалу. Психологічне консультування – важлива складова професійної діяльності фахівців, які працюють з дітьми, що мають

порушення в адаптації.

В енциклопедичному словнику-довіднику «Все про соціальну роботу» консультування розглядається як унікальний вид психологічної допомоги, як процес взаємодії двох чи більше людей в атмосфері довіри, коли спеціальні знання консультанта спрямовані на надання психологічної допомоги клієнту в оперативному вирішенні проблем, виявленні особистісних ресурсів чи створенні перспективних програм розвитку [2, с.219]. Консультування вважається одним з важливих методів соціальної роботи. Професійна підготовка соціальних працівників передбачає оволодіння ними основами психологічного консультування, що у випадку відсутності кваліфікованого психолога дозволяє їм забезпечити на належному рівні консультативну роботу.

Слід відзначити, що психологічне консультування, як одна з наймолодших сфер психологічної практики, поки що не має чітко окреслених меж, тому під час психологічного консультування, як правило, вирішуються найрізноманітніші проблеми.

Як підкреслює А.Кочюнас [3], психологічне консультування виникло у відповідь на потреби людей, яким не властиві якісь клінічні порушення, але ті чи інші проблеми змушують їх шукати допомоги і підтримки психолога.

Коло проблем, з якими доводиться мати справу спеціалісту в процесі консультування дезадаптованих дітей, досить широке: труднощі в навчанні, відсутність взаєморозуміння з батьками, конфліктні стосунки з однокласниками і вчителями, невлаштованість в особистому житті, конфлікти в сім'ї, невпевненість у власних силах, низька самооцінка, труднощі у спілкуванні і т.п.

Тому, очевидно, можна вважати, що психологічне консультування дітей, які мають порушення в адаптації, – це сукупність процедур, спрямованих на допомогу дітям у вирішенні проблем і прийнятті важливих рішень стосовно навчання, взаємовідносин з батьками, ровесниками, вчителями, професійного самовизначення, вдосконалення особистості та ін..

Результати аналізу наукових досліджень (А.Кочюнас, Н.Тутушкіна, В.Франкл, О.Хорсон та ін.) дозволяють сформулювати кілька основних положень стосовно консультування дітей з порушеннями в адаптації:

1. Консультування допомагає індивіду зробити пра-

- вильний вибір і діяти у відповідності з його власними поглядами.
2. Консультування допомагає оволодіти новими способами поведінки.
 3. Консультування сприяє розвитку особистості.
 4. При консультуванні наголошується на відповідальності індивіда, тобто визнається, що незалежний індивід здатний при відповідних обставинах приймати самостійні рішення, а консультант тільки створює умови, які допомагають це краще зробити.
 5. Серцевиною консультування є «консультативна взаємодія між індивідом і консультантом, яка базується на філософії «клієнт-центрованої» терапії. Засновник цього своєрідного виду терапії американський вчений Роджерс [4] виділив 3 її основні принципи: а) кожній особистості притаманна безумовна цінність і вона заслуговує поваги; б) кожна особистість може відповідати за себе; в) кожна особистість має право обирати власні цінності і цілі, приймати самостійні рішення.

Отже, психологічне консультування має на меті: сприяти зміні на поведінці індивіда, щоб він міг жити продуктивніше, відчувати вдовolenість від життя, незважаючи на всі життєві труднощі і перешкоди; розвивати уміння подолання труднощів, пристосування до нових життєвих умов і обставин; забезпечити ефективне прийняття життєво важливих рішень; розвивати уміння вступати і підтримувати на належному рівні міжособистісні контакти; полегшити реалізацію особистісного потенціалу індивіда.

В процесі консультування можна виділити кілька взаємозв'язаних стадій-етапів.

Будь-яке консультування, в тому числі і консультування дезадаптованої дитини, як правило, починається з дослідження проблеми. На цій стадії консультант повинен намагатися встановити хороший контакт з дитиною, завоювати її довір'я. Необхідно уважно вислухати дитину, проявити розуміння її проблем, спонукати до поглибленого розгляду проблем. В окремих випадках варто зустрітися з батьками, вчителями.

Цей етап закінчується тим, що суть проблеми чітко визначена і зрозуміла як індивіду, так і консультанту. Уточнення суті проблеми може тривати досить довго. Це дуже важливий процес, оскільки іноді допомагає не тільки зрозуміти суть проблеми, але й виявити причини виникнення, навіть способи вирішення.

Етап ідентифікації альтернатив передбачає вияснення і відкритого обговорення можливих альтернатив вирішення проблеми. Консультант спонукає індивіда до роздумів щодо можливих варіантів вирішення проблеми, які є найбільш реальними.

Етап планування допомагає здійснити критичну оцінку вибраних альтернатив вирішення проблеми. В процесі планування шляхів реалістичного вирішення проблеми необхідно допомогти дезадаптованій дитині зрозуміти, що, на жаль, не завжди і не всі проблеми можуть бути швидко і позитивно вирішені.

В процесі послідовної реалізації запланованого консультант допомагає індивіду будувати діяльність з врахуванням всіх обставин, витрат часу, можливості невдач. Особливо важливо підтримати дезадаптовану дитину при часткових невдачах в реалізації за-

планованого, допомогти спрямувати зусилля на досягнення кінцевої мети.

Процес консультування закінчується етапом оцінки і зворотного зв'язку. Консультант разом з індивідом оцінюють рівень досягнення мети і узагальнюють результати.

І.Дубровіна [5] правильно відзначає, що психологічний смисл консультування полягає в тому, щоб допомогти людині самостійно вирішити проблему, яка виникла. Тільки таким чином вона зможе набути досвіду вирішення подібних проблем у майбутньому.

Г.В.Бурменська [6] цілком слушно вживає термін «віково-психологічне консультування», підкреслюючи важливість врахування вікових відмінностей індивідів, які потребують консультації професіонала.

В процесі консультування величезне значення має професійна і людська компетентність психолога-консультанта. Це цілком зрозуміло, адже не буває двох однакових клієнтів і ситуацій консультування. Іноді людські проблеми можуть видатися схожими, але це тільки на перший погляд. Насправді кожне людське життя, доля – унікальні, тому й кожна консультативна взаємодія – унікальна і неповторна, вона вимагає високої компетентності психолога.

Питання компетентності консультанта надзвичайно важливе і складне. З одного боку, намагаючись допомогти клієнту, консультант повинен максимально використати всі свої професійні і особистісні властивості. З другого боку, він не повинен забувати, що він, хоч і спеціаліст, але все-таки тільки людина і не може повністю відповідати за іншу людину, її життя.

Під час консультування почуття безпеки клієнта важливіше, ніж вимоги консультанта. Не варто намагатися при консультуванні досягти успіху будь-якою ціною, не звертаючи увагу на емоційний стан клієнта, особливо, якщо клієнтами є неповнолітні, або дезадаптовані діти.

Не можна очікувати успіху і однакової ефективності від кожної зустрічі-консультації. Вирішення проблем в процесі консультування не схоже на пряму лінію, яка рівномірно піднімається вгору. Це складний процес, в якому часто успіх змінюється тимчасово невдачею.

Компетентний консультант знає рівень своєї професійної компетентності, кваліфікації, усвідомлює сильні і слабкі сторони. Ефективність його діяльності в значній мірі зумовлена тим, наскільки ясно він уявляє свою роль і місце в консультуванні.

Консультант не може давати категоричні вказівки іншим людям стосовно того, як їм жити, а тільки – поради. При цьому він повинен допомогти їм у виявленні їх власних внутрішніх резервів,

Величезне значення в психологічному консультуванні має так званий консультативний контакт, який визначається як унікальний динамічний процес, під час якого одна людина допомагає іншій використати свої внутрішні ресурси для розвитку особистості в позитивному напрямку і актуалізувати потенціал осмисленого життя.

Не можна не погодитися з думкою Р.Кочюнаса [3] про те, що якість консультативного контакту залежить від двох важливих факторів: терапевтичного клімату і навичок консультанта (вербальних і невербальних) в організації спілкування.

Терапевтичний клімат, в свою чергу, включає

кілька емоційно значимих елементів: місце консультування, розташування консультанта і клієнта в просторі, структурування визначеного для консультування часу, створення атмосфери взаємного довіря, емпатії і поваги до клієнта.

На думку багатьох спеціалістів, консультування повинно відбуватися не у будь-якій випадковій кімнаті, кабінеті, а в спеціально призначеному для цієї мети приміщенні. Перш за все, під час консультування необхідно забезпечити спокійну обстановку. Індивіда під час консультування не повинні відволікати сторонній шум, телефонні дзвінки і т.п. Він також повинен бути впевненим в тому, що його розмову з консультантом більше ніхто не чує.

Кабінет, в якому проходить консультування, має бути не дуже великим, не занадто офіційним, але й не цілком «домашнім» з різними сувенірами, фотографіями, які відволікають увагу.

Кожний раз клієнта необхідно приймати в одному й тому ж кабінеті. Це менше відволікає його, а також дозволяє почувати себе більш безпечно.

Структурування часу консультування передбачає планування часу, відведеного на кожну консультативну зустріч.

Спеціалісти радять обмежити тривалість консультації 50 хвилинами. Менша тривалість бесіди може викликати побоювання клієнта і консультанта, що цього часу буде недостатньо для в'яснення всіх питань, а довготривала бесіда може виснажити учасників і зменшити її результативність.

Це пояснюється тим, що стійкість уваги дорослої людини важко зберігати більше 50 хвилин. Що стосується дітей, то стійкість їх уваги ще менша, тому консультативні зустрічі з дітьми, які мають порушення в адаптації, доцільно проводити не більше 30–40

хвилин.

Особливо важливою складовою терапевтичного клімату консультування є створення атмосфери взаємного довіря, відвертості.

Консультант повинен проявляти ширший інтерес до проблем індивіда, бажання допомогти. Клієнти здатні добре відчувати, чи вони справді цікаві консультанту як люди, чи є тільки об'єктами дослідження.

Необхідно надати індивіду максимальну можливість висловитися, не проявляючи при цьому зайвої допитливості. Важливо володіти тільки тією інформацією про індивіда, яка необхідна для кращого розуміння суті проблеми і буде сприяти її позитивному вирішенню.

Проблеми індивіда, які стали відомі консультанту, слід сприймати без осуду, зберігати у всіх випадках професійну таємницю.

Висновки. Отже, психологічне консультування є важливою складовою соціально-педагогічної роботи з дітьми, які мають порушення в адаптації.

Консультування орієнтоване на клінічно здорову особистість, яка має певні життєві труднощі у взаємодії з середовищем і не здатна справитися з ними самотійно. Консультування орієнтоване на здорові сторони особистості, незалежно від деяких наявних порушень: ця орієнтація базується на впевненості, що дезадаптована дитина може змінитися, знайти способи найоптимальнішого використання своїх задатків, навіть, якщо вони не дуже значні. Консультування спрямоване на зміну поведінки і розвитку особистості дезадаптованої дитини. Вважаємо, що подальшого дослідження вимагають питання врахування вікових та індивідуально-психологічних особливостей особистості індивіда з порушеннями в адаптації.

Список використаної літератури

1. Психологічна енциклопедія / Автор-упорядник О.М.Степанов. – К.: Академвидав, 2006. – 424 с.
2. Все про соціальну роботу: Навчально-енциклопедичний словник-довідник / За наук.ред. проф.В.М.Пічі. Вид.2–ге, виправлене, перероблене та доповнене. – Львів: «Новий світ – 2000», 20013. – 616 с.
3. Кочюнас Р. Основы психологического консультирования / Р.Кочюнас. – М.: ВЛАДОС, 1999. – 190 с.
4. Rogers. C. On Becoming a Person / C.Rogers. – Boston: Houghton Mifflin, 1961. – 172 p.
5. Дубровина И.В. Школьная психологическая служба / И.В.Дубровина. – М.: Педагогика, 1991. – 232 с
6. Бурменская Г.В. Возрастно-психологическое консультирование. Проблемы психологического развития детей / Г.Бурменская, О.Карабанова, А.Лидерс. – М.: МГУ, 1990. – 136 с.

Стаття надійшла до редакції 06.05.2016 р.
Рецензент: докт.пед.наук, проф.Козубовська І.В.

Сойма Наталья

аспирант кафедры социологии и социальной работы
Государственное высшее учебное заведение
«Ужгородский национальный университет», Ужгород, Украина

ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ КОНСУЛЬТИРОВАНИЕ КАК ВАЖНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ С ДЕТЬМИ, КОТОРЫЕ ИМЕЮТ НАРУШЕНИЯ В АДАПТАЦИИ

В статье рассматриваются некоторые особенности социально-педагогической работы с детьми, имеющими нарушения в адаптации. Подчеркивается важность психологического консультирования как составной профессиональной социальной работы. Предложено определение терминов «адаптация», «дезадаптация», «психологическое консультирование». Проанализированы основные этапы консультирования, а также требования к процессу консультирования.

Ключевые слова: адаптация, дезадаптированные дети, социальная работа, консультирование, этапы консультирования.

Soima Natalia
Postgraduate Student
Sociology and Social Work Department
State Higher Educational Establishment «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

**PSYCHOLOGICAL COUNSELING AS AN IMPORTANT COMPONENT
OF PROFESSIONAL SOCIAL WORK WITH CHILDREN HAVING
IMPAIRED ADAPTATION**

The article discusses some features of social and educational work with children who have impaired adaptation. The importance of providing timely relevant disadaptated work with children in order to prevent further strain of the social identity of juveniles and committing by them illegal, criminal actions is underlined. An integral part of social and educational work with children is disadaptated psychological counseling, which aims to: promote changes in the behavior of the individual so that he can live more productive, feel satisfaction from life, despite all difficulties and obstacles in life; develop coping skills, adapt to new living conditions and circumstances; ensure effective adoption of vital decisions; develop the ability to engage and to sustain interpersonal contacts; facilitate the realization of personal potential of the individual. During the consultation there are several interrelated stages: research of the problem, the definition of the herd of the problem, identification of alternative solutions, planning, consistent implementation of the planned assessment and feedback. Of great importance to psychological counseling is the so-called consultative contact, which is defined as the unique dynamic process in which one person helps another to use her internal resources for personal development in a positive direction and actualize the potential of intelligent life.

Key words: adaptation, non-adapted children, social work, counseling, counseling stages.